

ANALÝZA TV ZPRAVODAJSTVÍ JAKO SPECIFICKÉHO TYPU KULTURNÍHO DISKURSU

Marek LAPČÍK

Abstrakt

Obvyklé přístupy k analýze TV zpravodajství se zabývají rozbořem informací/interpretací, vztahujících se k událostem, které jsou obsahem jednotlivých zpravodajských příspěvků. Tento text se na základě Dahlgrenova konceptu TV zpravodajství jako specifického typu kulturního diskursu pokouší rozpracovat analytický koncept, který by tuto logiku obrátil a umožnil analýzu „neměnných“ stabilních struktur diskursu TV zpravodajství, které jej vytvářejí bez ohledu na každodenně se měnící obsah, spojený s prezentací jednotlivých událostí daného dne. Cílem textu je nastínit teoretická a metodologická východiska tohoto analytického přístupu, který je zde označen jako strukturální diskursivní analýza, popsat jeho principy a zakotvit jej do rámce ostatních používaných přístupů diskursivní analýzy.

Klíčová slova

diskurs – diskursivní analýza – strukturální diskursivní analýza – analýza TV zpravodajství – diskursivní strategie

ZPRAVODAJSTVÍ JAKO SPECIFICKÝ TYP KULTURNÍHO DISKURSU

Zatímco pojem *diskurs* už v našem kontextu mediálních studií zdomácněl, jeho analytický a metodologický potenciál zůstává v oblasti mediálních studií až na výjimky¹ stále bez povšimnutí. Přitom v „západních“ mediálních studiích patří diskursní/-ivní analýza (dále jen DA)² mezi standardní a běžně využívané přístupy, které zúročují heuristický potenciál pojmu diskurs a umožňují komplexnější pohled na problematiku mediální produkce.

V duchu těchto přístupů už nemusí být zpravodajství považováno za typ mediálního žánru³ (čímž se omezuje spektrum jak způsobů konceptualizace, tak možných analytických přístupů), ale za specifický typ kulturního diskursu. Tato konceptualizace totiž umožňuje tematizovat vztah diskursu zpravodajství k dalším typům diskursů (například diskursu každodenní komunikace) nikoliv jen v rovině tematické (což je obvyklejší), ale i v rovině strukturálních a institucionálních charakteristik a determinant. Vnímání zpravodajství jako urči-

¹ Příkladem může být využití diskursivní analýzy pro zkoumání „mediálního pokrytí“ kauzy LG.Philips Displays (Macek – Škařupová – Kouřil, 2007)

² Terminologická poznámka k použití adjektiva diskursní/diskursivní – v českém kontextu mediálních studií se objevila diskuse k překladu pojmů *discourse analysis* a *discursive analysis*. V rámci tohoto textu používám označení diskursivní analýza bez ohledu na tuto diskusi, a to ve smyslu označení metodologického přístupu pro analýzu fenoménu/prostředí, které je konceptualizováno jako typ diskursu.

³ Omezení zpravodajství na typ žánru značně redukuje samotnou povahu tohoto typu mediální produkce – analýza se většinou nese v duchu zkoumání jeho obsahu, interpretačních možností, srovnání obsahů zpravodajské produkce různých mediálních institucí apod., zatímco velmi často opomíjí mnohem důležitější aspekt – zásadní vztah mediální zpravodajství – sociální realita, tj. začlenění do sociálního/kulturního kontextu a zkoumání jejich vzájemného vztahu.

tého typu diskursu tedy nabízí více – možnosti hledání institucionálních, sociálních a kulturních mechanismů, které se podílejí na jeho produkci (způsoby tvorby a organizace výpovědí v něm obsažených) i percepci a interpretaci (způsoby, jakými je zpravodajství vnímáno, interpretováno a zejména – kterými se podílí na konstruování našich vizí reality, a způsoby, jakými ovlivňuje naši každodenní praxi).

Pokud definujeme zpravodajství jako diskurs, pak jej nelze redukovat na prostý soubor určitým způsobem organizovaných výpovědí – jeho základní charakteristikou je specifický vztah k sociální realitě – je jí determinován a současně se podílí na její produkci a reprodukci a **představuje jednu z reprezentací sociální reality**.⁴

DISKURSIVNÍ ANALÝZA JAKO PŘÍSTUP

Vzhledem ke skutečnosti, že jako jeden ze základních atributů (a do jisté míry i požadavků) DA bývá uváděn interdisciplinární přístup, bylo by velmi problematické určit hranice DA. Spíše než o jednoznačnou explicitně formulovanou metodu, jde o široké spektrum metodologických přístupů, které využívají prvků, principů a postupů celé řady dalších metod a technik. Obecně platí, že DA je „...primárně zaměřena na identifikaci nepsaných pravidel, struktur, vzorů, funkcí a konvencí užití jazyka a způsoby, jak tyto prvky organizují různé diskursy v různých kontextech“ (Casey a kol., 2007, s. 81). Podle Fairclougha se DA „... zabývá texty (jakéhokoliv typu) stejně jako diskursivními a sociokulturními praktikami“ (Fairclough, 1995, s. 16).

Na druhou stranu je to právě „mnohovrstevnatost“ přístupu i samotného předmětu zkoumání, která definuje vlastní limity DA a jejího užití – „nemůže existovat nic takového, co bychom mohli označit za kompletní diskursivní analýzu [...] je vždy nutno přistoupit k redukci a vybrat pro hlubší analýzu ty struktury, které jsou relevantní vzhledem k jejímu cíli“. (van Dijk, 2006, s. 99)

Charakteru DA odpovídá i množství partikulárních přístupů, které se v rámci její platformy utvářejí.⁵ Jedním ze společných prvků většiny typů DA je však jejich dominantně *tematická orientace*. Opačným směrem je zaměřen koncept Petera Dahlgrena,⁶ který obrací pozornost od toho, co bychom mohli nazvat *tématem (tématy) diskursu* a s ním propojených jevů (například ideologický charakter reprezentace konkrétní události apod.) k jejich ukotvení napříč celým diskursem TV zpravodajství.

DAHLGRENŮV „OBRAT“

Dahlgren, na rozdíl od většiny teoretiků zabývajících se možnostmi zkoumání zpravodajství jako specifického typu diskursu, navrhuje „obrátit“ optiku obvyklého přístupu k analýze

⁴ Koncept diskursu TV zpravodajství, jak je používán v rámci tohoto textu, odpovídá Faircloughovu pojetí diskursu zpravodajství (srov. Fairclough, 1995, s. 54an.; Fairclough, in Wodak – Meyer 2006, s. 123an.).

⁵ Srov. například Titscher a kol. (2007); Wodak – Meyer (2006); Bertrand – Hughes (2005); Barker – Galasiński (2007).

⁶ Viz Dahlgren (1985).

zpravodajství. „Obvyklá“ logika vnímá zpravodajství jako zdroj každodenně se měnících informací a tyto pak stojí v centru zkoumání. Dahlgrenovým základním principem je naopak

„... odmítnutí úzkého zaměření na ‚faktické‘ informace. Toto ‚odmítnutí‘ nám dovolí analýzu hlubších základů percepčního pole [zkoumání zpravodajství, pozn. M. L.]. Jestliže jsou informace, měnící se ze dne na den, tím, co je fakticky ‚nové‘, pak ‚odmítnutí‘ těchto komponent dovolí vystoupit do popředí jejich ‚nádobě‘. Jestliže je informační dimenze to, co se neopakuje, pořád zůstává mnoho prvků, které se opakují a jsou stabilní a rozpoznatelné i další den. Tato sféra ustavuje a definuje TV zpravodajství jako kulturní formu, odlišnou od všech ostatních.“ (Dahlgren, 1985, s. 84)

Je to právě akcent na relativně stabilní struktury zpravodajského diskursu, který doplňuje (a v mnohém překračuje) principy většiny přístupů v rámci DA.⁷ Uvedené přístupy se samozřejmě nevyhýbají analýze těchto struktur (naopak, tyto jsou jednoznačně v centru pozornosti jejich zkoumání!), avšak jejich analýza je realizována s ohledem na jiný cíl – například rekonstrukci diskursivní trajektorie, analýzu projevů ideologie apod. „Stabilní struktury“ diskursu zpravodajství vnímají jako aktuální interpretační rámce konkrétních témat, jejich vývoje apod. Dahlgren je naopak navrhuje učinit předmětem zkoumání *per se*. V tomto smyslu je Dahlgrenův koncept v zásadě zkoumáním jedné (a to jedné z nejdůležitějších) rovin – toho, co Foucault nazývá řádem diskursu.⁸

Pro zjednodušení budu nadále označovat předkládaný model analýzy (vytvořený na základě principů Dahlgrenova přístupu) **strukturální diskursivní analýza** (dále jen SDA). Toto označení má pouze pracovní charakter a vztahuje se – vzhledem k metodologickému konceptu, který je cílem této práce – pouze na jeden typ diskursu, diskurs TV zpravodajství.

METODOLOGICKÝ PŘÍSTUP SDA

Cílem konceptu SDA je naznačení způsobu a možnosti zkoumání základních „stabilních“ jednotek diskursu TV zpravodajství. Koncept SDA je tak v podstatě analytickým „komplementem“ již běžně užívaných postupů napříč celým spektrem analýz, spadajících do rámce DA.⁹

V tomto smyslu se dají definovat dvě základní otázky, na něž by měl dát odpověď:

1. Jak je ustavován diskursivní charakter TV zpravodajství?
2. Jakým způsobem je vytvářen rámec interpretace reálných událostí v diskursu TV zpravodajství?

⁷ Dahlgren svůj přístup sice neřadí přímo k postupům DA, ale vzhledem k jím navrhovaným východiskům (TV zpravodajství jako kulturní diskurs) a principům (navrhovaný metodologický náčrt – avšak pouze nezřetelný) tento koncept lze přiřadit k DA.

⁸ Dahlgren však svůj koncept nerozpracoval do podoby analytického konceptu – ve své stati pouze nastiňuje „epistemologický princip“.

⁹ V případě zkoumání TV zpravodajství se totiž všechny přístupy užívané na poli DA nezbytně musejí zabývat různými úrovněmi a aspekty diskursu v kontextu interpretace událostí, které jsou obsahem daného diskursu. Význam (a tedy i způsob interpretace těchto partikulárních událostí, které tvoří každodenně se měnící obsah zpravodajství) není dán jimi samotnými, jejich povahou, ani jen samotným způsobem jejich reprezentace. Vždy je do značné míry dán především rámcem, do něž jsou zasazeny.

Druhou otázkou je nutno (v kontextu první otázky) více specifikovat. Vyjdeme-li z teze, že každá událost (a její reprezentace) implikuje relativně široké spektrum možných interpretací, lze některou z nich považovat vzhledem ke konstrukci sdělení za preferovanou? Pokud ano, jakým způsobem je tato „preferovaná interpretace“ identifikovatelná a jaké postupy/prvky jsou k ustavení „preferované interpretace“ užívány? Plní všechny tyto postupy/prvky stejnou funkci, tedy ustavují nebo petrifikují struktury „preferované interpretace“, nebo mohou nabývat i jiné funkce (především ve vztahu k diskursu zpravodajství jako celku)?

SDA se tedy pokouší popsat a klasifikovat prvky a postupy, které:

- ustavují diskurs TV zpravodajství jako konzistentní a identifikovatelnou jednotku v rámci celého mediálního diskursu, odlišitelnou od ostatních typů partikulárních diskursů;
- vytvářejí a indikují jeho základní charakteristiky;
- odlišují daný diskurs od konkurenčních diskursů jiných mediálních institucí;
- vytvářejí interpretační rámec nižších rovin diskursu TV zpravodajství – tedy jednotlivých příspěvků, zpravodajských bloků a segmentů, jejichž obsahem jsou interpretace (nebo komplexy interpretací) konkrétních událostí (s cílem omezit šíři interpretačního potenciálu prostřednictvím akcentování preferované interpretace);¹⁰
- se podílejí na tvorbě a reprodukci „řádu“ daného diskursu.

Tyto jevy je nutno nalézt a popsat v různých úrovních daného diskursu a charakterizovat jejich vzájemné vztahy a propojení napříč jednotlivými úrovněmi. Všechny uvedené analytické kroky je tedy třeba realizovat jak v rovině jednotlivých výpovědí, tak v rovině komplexnějších způsobů organizace diskursu TV zpravodajství.

Jejich výčet pravděpodobně nebude nikdy úplný a konečný – nejde totiž **jen** o izolaci „explicitně stabilních“ prvků jako je *podoba newsroomu, znělka, headlines, skladba „zpravodajského týmu“* apod., ale i prvky, postupy a struktury, jejichž využití i forma značně variiují. Analýza zejména „méně stabilních“ (nebo méně rigidních) prvků je mnohem složitější a vyžaduje subtilnější metodologický přístup – jedná se např. o charakteristické módy prezentace, které konstruují např. kategorii *styl prezentace*, typizované způsoby použití „obvyklých“ komunikačních postupů jako je *interview, telefonát* apod. Ty se totiž stávají součástí „vyšších“ úrovní diskursu a často se podílejí i na jeho základních charakteristikách.

Například použití telefonátu se zobrazením volajícího má (skrže indikování přítomnosti člena zpravodajského týmu v místě události) vztah k několika rovinám konstruování zpravodajského diskursu:

a) ve vztahu k interpretaci dané události:

- legitimační potenciál (reportér je oprávněn mluvit zasvěceně o události, protože vzhledem k jeho možnosti poznání dané události „bezprostředně“ získává status experta);
- autentičtvační potenciál (informace z místa prostřednictvím telefonu ukazují na jejich bezprostřednost, „neučesanost“ – jedním slovem autentičnost);
- řadu dalších významů (například dramatizační potenciál v případě, kdy je reportér záměrně snímán na ulici s ostřelovači a ne v bezpečí svého pokoje apod.);

¹⁰ Ke konceptu preferované interpretace více viz Hall, 1980.

b) ve vztahu k diskursu zpravodajství jako celku – především legitimizační potenciál (užití telefonátu divákům naznačuje, že zpravodajský tým – a v důsledku celá mediální instituce – mají zájem o to, aby nám divákům zprostředkovali ty nejaktuálnější, nejobjektivnější, nejautentičtější, ... všechna pozitivní „nej-“ která si jen dovedeme představit).

Navíc je nutno hledat možná vysvětlení, proč byla zvolena právě tato forma prezentace a nebylo použito např. asynchronu spolu s agenturními záběry apod.

Jde tedy o nalezení takových prvků, postupů a struktur, které mají natolik shodné a identifikovatelné strukturální nebo funkcionální rysy, aby bylo možno popsat jejich charakter a funkci jak ve vztahu k diskursu samotnému, tak v jeho jednotlivých rovinách.

Metodologický přístup vychází z předpokladu, že většina použitých prvků/postupů/struktur není využita náhodně, a lze tedy hledat a předkládat interpretace funkce a způsobu jejich využití. Ale dokonce i v opačném případě – i kdyby byly využity naprosto náhodně – je možné (a žádoucí) tyto jevy podrobit analýze, protože lze hledat možné interpretace, které „předkládá samotný text mediálního sdělení“.¹¹ Dá se totiž předpokládat, že divák většinou nebude zkoumat motivy tvůrců TV zpravodajství, ale bude vnímat a interpretovat zpravodajství v podobě, jak je mu předkládáno.

ANALYTICKÉ KATEGORIE SDA

Vzhledem k rozlišení různého charakteru jednotlivých analyzovaných prvků, postupů a struktur, které jsou vůči sobě v různém vztahu, jsou tyto dále označovány jako *diskursivní prvky* a *diskursivní strategie*.

Pojmem **diskursivní prvky** (dále jen DP) jsou označeny specificky prezentované elementy, které tvoří samostatné „sémantické jednotky“ v rámci sdělení. Jde o **základní strukturálně identifikovatelné prvky nebo formy prezentace** v různých úrovních zpravodajského diskursu. Patří mezi ně například podoba studia, headlines, formy prezentace jako interview nebo živé vstupy, formy užití grafiky, specifické formy vizualizace, rekonstrukce události atd.

Jednotlivé typy DP mají především analytickou funkci – představují identifikovatelné konzistentní jednotky diskursu TV zpravodajství, v jejichž rámci jsou užívány diskursivní strategie nebo je generován jejich potenciál (viz dále *diskursivní strategie*). Nejsou tedy „prostými skladebními segmenty“ diskursu, ale představují různé typy komunikátů/výpovědí **v různých úrovních** diskursu zpravodajství¹² a jejich status a povaha jsou dány vztahem ke konstruování preferované interpretace nebo určité charakteristice diskursu jako takového.

¹¹ Přestože je celá řada mediálně-produkčních aktivit rutinizovaná, automatizovaná a v mnoha případech zcela náhodná (to, že rozhodovací procesy mohou nabýt podobu „máme dvě minuty volného vysílacího času, co kdybychom tam dali tohle“ nebo „... dáme tam telefonát? Nemáme Kubalovu fotku, dáme tam agenturní záběry...“ mi v osobních rozhovorech potvrdili zaměstnanci mediálních institucí), nic to nemění na možnosti jejich analýzy. V tomto smyslu se lze odkázat kromě většiny přístupů hermeneutické analýzy i například na U. Eco, který říká, že v okamžiku interpretace musíme „... respektovat text, ne autora jako konkrétní osobu“. (Eco, 1995, s. 67)

¹² Často dochází k jejich vzájemnému překrývání (důsledek multidimenzionality diskursu TV zpravodajství), některé DP využívají dalších typů DP. Například kategorie interview představuje určitou formu prezentace, která zahrnuje další DP – vizuální podobu studia, grafické prvky, „živé“ vstupy, konstruování konfliktu apod.

Příkladem může být kategorie **interview**. Tento pojem obvykle označuje typ asymetrické dialogické komunikace. V rámci SDA je však chápán (jako všechny ostatní diskursivní prvky) jako specifický způsob prezentace, který ve vztahu ke konstruování významu výpovědi plní určité funkce, překračující rámec informačního potenciálu, jež je přímo součástí sdělení v něm obsažených. Způsob jeho využití ve zpravodajském diskursu (struktura rozhovoru, způsob kladení otázek, forma vizuální prezentace) je totiž podřízen charakteru diskursivní strategie, jejíž potenciál má vytvářet. V případě interview může být prezentace zaměřena například na dokázání, že výpověď aktéra nebyla pozměněna (strategie autentizace), způsob jeho vedení může odkazovat na investigativnost žurnalisty (strategie legitimizace), otázky mohou být konstruovány „z pozice diváka“ (strategie identifikace) apod.

Všeobecná „obeznámenost“ s mnoha typy DP by mohla svádět k pochybnostem, zda nejde o samoúčelné konstrukce. Například *telefonát* představuje naprosto běžnou formu komunikace prostřednictvím všeobecně dostupné technologie. Východiskem analýzy je však předpoklad, že tento postup většinou není v TV zpravodajství použit jako „primárně funkční“ z hlediska realizace samotného komunikačního aktu. Jeho funkcí není samotný „přenos informací“ – už jen proto, že hlas je často značně zkreslen a v důsledku této skutečnosti a dalších možných technických problémů může docházet ke snížení informačního potenciálu sdělení. Jedná se proto především o postup, kdy dochází k vytváření významů, které z jeho obsahu samy nevyplývají. Navíc lze předpokládat, že právě „obeznámenost“ (každodenním stykem) s těmito postupy sama o sobě rozšiřuje možnost jejich uplatnění a „významotvorný“ potenciál.¹³

Diskursivní strategie (dále jen DS) **jsou postupy, manifestované prostřednictvím výběru specifického způsobu prezentace** (interpretace události),¹⁴ jejichž prostřednictvím je konstruována nebo zdůrazněna:

¹³ Následující ilustrace povahy rozšíření sémantického potenciálu užití konkrétního DP (v tomto případě telefonátu) má charakter tezí, kdy každá další teze vyplývá z předcházející:

1. část informací může moderátor/reportér vynechat („teď bude telefonát – proto je hlas zkreslený“);
2. může využít „samozřejmosti“ daného postupu (příslušným způsobem zkreslený hlas automaticky vyvolává představu, že jde o telefonát) a protože jde o dálkový přenos informací, znamená to, že je z místa události;
3. informace z místa události (viz 2) jsou věrohodnější a nevyžadují další způsoby verifikace (např. konfrontací s dalším zdrojem);
4. zpravodajský tým, který využívá takto věrohodných typů informací, nabývá status věrohodnějšího zdroje také dalších informací;
5. tento (konstruovaný) status přesahuje rámec samotného zpravodajství a může ovlivňovat i vnímání jiných typů mediálních sdělení dané TV stanice (např. publicistických pořadů), které budou tím věrohodnější, čím věrohodnější je „vlajková loď“ stanice – zpravodajství.

¹⁴ Empirická analýza prokázala například minimální informační potenciál „live vstupu“. Tento způsob prezentace je z hlediska kvantity, ale i kvality (např. pregnantností vyjádření) velmi neefektivní. Ve většině případů obsahuje informace, které bylo možno prezentovat jiným, méně náročným a nákladným způsobem. V mnoha případech se objevila dokonce informace o tom, že reportér v živém vstupu žádné nové informace nemá! („Jednání sněmovny ještě neskončilo, takže pro Vás žádné nové informace nemám“ – samozřejmě, že tím diváci dostanou informaci, že jednání ještě probíhá, ale přinejmenším z hlediska ekonomické rentability by bylo efektivnější, kdyby tuto informaci sdělil moderátor ve studiu.) Lze se tedy domnívat, že funkcí „live vstupu“ často není prezentace „nejaktuálnějších informací z místa události“, ale zdůraznění aktuálnosti diskursu odvozované z formy prezentace. Může jít tedy spíše o nepřímý apel na určitou kvalitu/charakteristiku zpravodajského diskursu, než o sdělení aktuálních informací, které nebylo možné zpracovat jinak.

- **preferovaná interpretace, její legitimita a relevance** v úrovni interpretace konkrétní události. Potenciál těchto DS je tedy vztažen ke zpravodajským příspěvkům o jednotlivých událostech;
- **legitimita nebo jiná specifická charakteristika zpravodajského diskursu** v úrovni diskursu zpravodajství (tedy zpravodajství jako celku). Jejich prostřednictvím je konstruováno specifické prostředí diskursu zpravodajství. V důsledku se jejich efekt samozřejmě projevuje sekundárně i ve vztahu k jednotlivým zprávám.
Potenciál jednotlivých typů DS je realizován ve dvou úrovních nebo jejich kombinací:
 - a) prostřednictvím specifického operování se znaky/znakovými strukturami jako takovými (volba různých jazykových struktur, vizuálních kódů, paralingvistických projevů),
 - b) formou užití „diskursivních prvků“, případně způsobem jejich kombinování (v tomto smyslu DP, jako základní strukturální nebo výrazové prvky, které představují specifické typy prezentace, generují potenciál jednotlivých typů DS).¹⁵

PRINCIPY SDA

Povaha DS, jejichž potenciál je konstruován paralelně v několika úrovních diskursu TV zpravodajství, předpokládá aplikaci metodologie, která umožní analýzu v různých úrovních jednotlivých sdělení. Současně musí vytvořit dostatečně široký rámec pro zkoumání těchto úrovní jak v úrovni sémantických struktur (jako komplexní text), tak v úrovni analýzy diskursu jako celku (z hlediska potenciálu jednotlivých DS). Absence konzistentního metodologického konceptu pro analýzu jednotlivých typů DS proto vyžaduje „korekci“ standardních postupů, užívaných pro analýzu obsahu mediálních sdělení.

Vzhledem k předmětu a orientaci zkoumání musí SDA využívat postupy a principy:

- sémiotické analýzy: v podobě paradigmaticko-syntagmatické analýzy (SDA je analýzou spektra postupů/prvků, které jsou součástí repertoáru diskursu TV zpravodajství a analýzou způsobů výběru těchto prvků/postupů a způsobů jejich použití a jejich funkcí – jak funkcí těchto samotných prvků, tak funkcí způsobu jejich použití);
- sémantické analýzy (vymezení interpretačních struktur jednotlivých rovin diskursu, analýza spektra možných interpretací);
- strukturální analýzy (identifikace jednotlivých rovin diskursu, vymezení jejich vzájemných vztahů);
- grounded theory (a to jak ve smyslu generování teorie, tak metody konstantní komparace);
- standardních postupů diskursivní analýzy.¹⁶

¹⁵ Tyto úrovně mají komplementární charakter. Analýza DS tedy musí zahrnovat způsoby jejich konstruování v obou dimenzích. Pro ilustraci: potenciál strategie „autentizace“ je konstruován jak specifickým „stylem prezentace“ (charakteristickou konstrukcí výpovědi v syntaktické dimenzi, užitím nespisovných výrazů, přeřeknutími implikujícími nepřipravenost zprávy a indikovanou přítomností v místě události atd. – ad a), tak užitím „live prezentace“ (vytvářejícím prostředím pro využití jednotlivých prvků „stylu prezentace“ – ad b).

¹⁶ Samozřejmě by bylo vhodné (a určitě žádoucí) předkládané interpretace dále verifikovat například formou recepční analýzy.

Kombinování více metod a analytických postupů je nezbytné k tomu, aby tento metodologický koncept umožnil relevantní a pokud možno co nejvíce komplexní popis DP a DS, které jsou v rámci diskursu TV zpravodajství užívány.¹⁷

ANALYTICKÝ POSTUP SDA

Cílem první části analýzy je primární „pracovní“ identifikace základních typů DP a DS, založená v podstatě na „dahlgrenovské inverzi“ postulátu, že dominantní funkcí zpravodajství je „informativní funkce“.¹⁸ Tento postulat má pouze instrumentální funkci – umožňuje vymezit základní obrysy jednotlivých typů diskursivních strategií. **Podstatou jeho využití je nalezení nástroje pro „vydělení“ všech elementů/struktur sdělení, které bezprostředně nereferují o prezentované události a které jsou ve vztahu k informaci o dané události redundantní.** V pozadí metody tedy stojí předpoklad, že chceme-li zjistit, jakým způsobem je konstruována preferovaná interpretace nebo charakteristika diskursu, je v první fázi nezbytné tyto postupy analyzovat mimo struktury, referující bezprostředně o samotné události, která je předmětem zkoumané interpretace.

Postup spočívá ve vytvoření komparačního rámce, v němž bude možno porovnat prezentovanou formu zprávy se „vzorem“, jak by tato zpráva vypadala, pokud by obsahovala pouze sdělení, referující o události jako takové – tedy analýza diferencí mezi prezentovanou zprávou a jejím imaginárním obrazem ve formě „zprávy v základní podobě“.¹⁹ Tento vzor je vytvořen separováním „základních“ sémantických struktur, nezbytných pro artikulaci dané události. Jde tedy o redukci úplné verze prezentované zprávy (včetně její prezentace ve vizuální úrovni) na minimum nezbytných informací o dané události.²⁰

¹⁷ Přesto, že se takový postup může jevit jako eklektický, jeho relevance je odvozena ze samotné podstaty diskursivní analýzy. Podle Tuchmanové „... jak diskursivní analýza, tak sémiotická analýza akcentují zkoumání jazyka a znaků obecně v mediálním textu [...] jsou relevantní pro analýzu různých forem sdělení [...] diskursivní analýza se pak může stát obecnou metodou pro různé formy kvalitativní analýzy.“ (Tuchman, 1993, s. 76)

¹⁸ V tomto momentu je nutno vycházet z „projektivní“ perspektivy příjemce mediálního sdělení, jehož hlavní motivací je (přínejmenším deklarovaná) potřeba být informován (těžko lze předpokládat, že lidé sledují zpravodajství proto, aby si zkreslili své představy o světě, byli manipulováni atd.).

¹⁹ „Zprávou v základní podobě“ je zde míněna verbalizace jazykových struktur, které bezprostředně referují dané události. Lze ji definovat jako sémanticky „co nejvíce neutrální“ minimum znaků, nezbytných k artikulaci základních parametrů dané události.

²⁰ V zásadě jde o kombinaci dvou postupů, využívaných v transkripci při kvalitativní analýze – shrnující a selektivní protokol (srov. Hendl, 1997, s. 131 – 132); postup redukce odpovídá postupům kvalitativní obsahové analýzy, kdy je materiál zredukován tak, že zůstanou zachovány podstatné významy. (srov. Hendl, 1997, s. 153 – 156)

Uvedený postup má v sobě samozřejmě zakódovány limity vyplývající z povahy jazyka. I volba syntaktických struktur, užitých ve „zprávě v základní podobě“, do určité míry determinuje variabilitu možných interpretací daného sdělení. Na druhou stranu je nutno zdůraznit, že stupeň interpretační volnosti, vyplývající z „jádrové informace“ je mnohem menší, než v případě celé zprávy. Variace interpretací implikovaných zprávou v základní podobě navíc odkazuje spíše na referenci zprávy samotné události, než k omezení repertoáru možných interpretací.

Tento postup je užít pouze jako nástroj pro identifikaci DS/DP prostřednictvím analýzy použitých syntaktických jazykových struktur, vizuálních kódů, atd. – nikoliv tedy pro analýzu reference interpretace dané události. Na základě nalezení opakujících se postupů a charakteristik v „redundantní části zprávy“ pak mohou být vymezeny „základní“ typy DS/DP.²¹

Výše popsaný postup je možno ilustrovat na konkrétním příkladu – vzhledem k značné rozsáhlosti úplné transkripce zprávy (včetně vizuálních struktur), uvádím pro ilustraci postupu pouze tu část zprávy, která obsahuje „jádrovou informaci“, na jejímž základě je konstruována „imaginární zpráva v základní podobě“. V rámci analýzy musí být jednotlivé zprávy zkoumány v nezkrácené podobě.²²

Příklad

ZPRÁVA O VÝSKYTU INFEKČNÍ ŽLOUTENKY V OBCI ZÁTOŇ (Televizní noviny – TV Nova)		
osoba	kontext	text
MODERÁTOR	ve studiu	A teď takový minipříběh – život Marie Pašavové ze Zátoně na Prachaticku drasticky změnil nenápadný virus. Ještě minulý týden byla obklopena manželem, svými dcerami a vnoučaty. Dnes je v celém domě sama s jednou vnučkou.
AKTÉR	v záběru; titulky „Marie Pašavová“	Jsem tady teď sama, vlastně v tom baráku jsem zůstala, všechny mám v nemocnici. Jako pocit tísně a eště bez tý práce je to hrozný. Večery jsou smutný.
REPORTÉR	stand-up před neidentifikovaným domem	Děti dostaly nejdříve vysoké horečky ... během několika dní byly hospitalizovány i její dcery s manžely. V Zátoni totiž vypukla epidemie infekční žloutenky.
IMAGINÁRNÍ ZPRÁVA V ZÁKLADNÍ PODOBĚ: V obci Zátoň na Prachaticku se objevilo několik případů onemocnění infekční žloutenkou.		

Ve druhé části analýzy musí být vypracována podrobnější klasifikace jednotlivých úrovní diskursu TV zpravodajství a **jednotlivé DP a DS musejí být analyzovány v jejich kontextu.**

²¹ Postup analýzy koresponduje s Milesovými a Hubermanovými analytickými prostředky „... se kterými se většinou setkáváme v kvalitativní analýze: přiřazování kódů k množině textů; reflektující poznámkování jednotlivých částí textů; třídění a zkoumání tohoto materiálu, pokus o identifikaci podobných sekvencí, pravidelností, vztahů mezi proměnnými, témat apod.; osamostatnění těchto vzorců a procesů a jejich zkoumání v další etapě výzkumu pomocí dalších dat; postupné zpracování určité množiny zobecňujících tvrzení, které pokrývají konzistence, zjištěné v databázi; konfrontace těchto zobecnění s externími znalostmi v podobě teorií.“ (cit. dle Hendl, 1997, s. 146)

²² Jako ilustrační příklad nebyla záměrně vybrána „zpráva z politiky“, jejíž analýza vyžaduje kontextuální rozbor v intencích diskursivní analýzy (konstruování jádrové informace totiž velmi často operuje s tzv. skripty – implicitními významovými strukturami apod.)

Implikace preferované interpretace totiž nemusí být zajištěna pouze prostřednictvím použití DS/DP v rámci jedné zprávy, ale i na úrovni komplexnějších segmentů zpravodajství. Konstrukce preferovaného významu totiž není záležitostí jen její samotné prezentace. Na jejím významu se podílí také:

- jednotlivé segmenty zpravodajského diskursu – označením *segmenty* není míněno pouze obvyklé strukturální členění na bloky domácích nebo zahraničních zpráv, ale zohlednění všech prvků, vytvářejících linearitu celého diskursu zpravodajství (znělka, tzv. top story – první událost, headlines, předěly atd.) i v rámci jednotlivých bloků;
 - charakter zpravodajství jako celku.
- Z těchto důvodů musí být analýza provedena ve čtyřech komplementárních úrovních:
- v úrovni celého diskursu zpravodajství (segmenty zpravodajství),
 - v rámci jednotlivých segmentů,
 - v rámci jednotlivých zpráv,
 - v kontextu užití jednotlivých diskursivních prvků/strategií.

Nutnost zahrnutí všech úrovní zpravodajského diskursu je dána vzájemným vztahem jednotlivých sémantických jednotek a současně základním metodologickým požadavkem, vyplývajícím z konceptu „zpravodajství jako diskursu“. **Významová dimenze diskursu (a tím i preferovaná interpretace konkrétní události) je totiž konstruována ve všech uvedených úrovních a je výsledkem jejich vzájemné „interakce“.**

Základní typy DS/DP, vytvořené v první fázi, tak musejí být prostřednictvím analýzy v jednotlivých úrovních dále specifikovány a musí být postupně vymezována variabilita jednotlivých DS/DP v jednotlivých úrovních diskursu zpravodajství. Tato fáze již zahrnuje i podrobnější analýzu sdělení, včetně „informací“ referujících dané události. Cílem je podrobná a relativně komplexní klasifikace DP a DS, která pak může sloužit jako nástroj pro samotný popis diskursu TV zpravodajství v intencích SDA.

VÝZNAM SDA PRO OSTATNÍ PŘÍSTUPY V DA

Jde o analýzu jedné z úrovní diskursu – analýzu prvků, struktur a strategií, které jej konstruují (a jsou používány pro jeho konstruování) nezávisle na daném tématu (události, která je jeho obsahem). V tomto smyslu se SDA pokouší nabídnout „komplementární“ analytický nástroj ke standardním formám diskursivní analýzy. Může sloužit například pro analýzu reprezentace zkoumaného tématu v různých rovinách diskursu zpravodajství, pro analýzu vytváření interpretačních linií²³ v rámci kritické diskursivní analýzy apod.

SDA však disponuje i „autonomním analytickým potenciálem“ – může být použita pro zkoumání forem DP/DS a způsobů jejich uplatnění ve smyslu konstruování určitých charakteristik daného zpravodajského diskursu, analýzu ambivalence diskursu zpravodajství apod.

²³ Např. analýza syntagmatu zpravodajského diskursu (znělka – headlines – top story – hlavní blok – atd.) dané TV stanice, proporcionalita užití jednotlivých DP/DS může rozšířit možnosti analýzy a interpretace konkrétní události, která je analyzována prostřednictvím standardních postupů např. CDA.

Navíc mohou být výstupy SDA rozšířeny formou „standardní“ tematické analýzy diskursu, kvantitativní obsahové analýzy atd.

Mezi nevýhody SDA patří „obvyklé neduhy“ většiny kvalitativních přístupů – časová náročnost její realizace, nutnost zkoumání omezenějších souborů, možnost subjektivního zkreslení, nižší míra reliability apod. Koncept SDA je principiálně kvalitativní, nedá nám tedy jedinou „zaručenou“ informaci.²⁴ Stejně tak nemá univerzální platnost klasifikace DP/DS, vytvořená prostřednictvím aplikace SDA na konkrétní soubor zpravodajství v konkrétním období – může být pouze „vstupním modelem DP/DS“ pro zkoumání jiných souborů zpravodajství.

Na druhou stranu může SDA poskytnout řadu možných vysvětlení tam, kde by kvantitativně založené přístupy nezbytně selhávaly.

ZÁVĚR

Analytický postup, vytvořený na základě Dahlgrenova konceptu TV zpravodajství jako specifického typu kulturního diskursu a nazvaný pracovním strukturální diskursivní analýza, může sloužit jako jeden z možných nástrojů diskursivní analýzy. Jeho cílem je nalézání pravidelností ve zkoumaném souboru – snaží se je identifikovat, popsat a vysvětlit jejich funkci a způsob užití jak ve vztahu k samotné události, která je obsahem daného zpravodajského příspěvku, tak ve vztahu k celému diskursu zpravodajství.

Jeho přínos by měl spočívat ve dvou rovinách – pomáhá popsat zpravodajství jako specifický typ kulturního diskursu (jeho principy, strukturální prvky a vztahy mezi nimi) a může být vnímán jako (jeden z mnoha) popisů interpretačních rámců diskursu zpravodajství. Vzhledem k jeho strukturálně orientovanému charakteru může sloužit k rozvíjení možností a nástrojů dalších přístupů DA.

ZDROJE

- Barker, Chris – Galasiński, Darius: *Cultural Studies and Discourse Analysis. A Dialogue on Language and Identity*. London: Sage 2007. 192 s.
- Bertrand, Ina – Hughes, Peter: *Media Research Methods. Audiences, Institutions, Texts*. New York: Palgrave Macmillan 2005. 286 s.
- Bignell, Jonathan: *Media Semiotics. An Introduction*. Manchester: Manchester University Press 2002. 241 s.
- Casey, Bernadette a kol.: *Television Studies. The Key Concepts*. London: Routledge 2007. 345 s.
- Dahlgren, Peter: *Beyond Information: TV News as a Cultural Discourse*. In: *New Directions in Journalism Research*. Stockholm: Journalisthögskolan i Stockholm skriftseria, 1985, 4, s. 80 – 95.
- Eco, Umberto: *Nadinterpretovanie textov*. In: Collini, E. S. (ed.): *Interpretácia a nadinterpretácia*, Bratislava: Archa 1995, s. 49 – 87.
- Fairclough, Norman: *Media Discourse*. London: Hodder Arnold 1995. 214 s.
- Fiske, John: *Television Culture*. London: Routledge 2007. 353 s.
- Hall, Stuart: *Encoding and Decoding*. In: Hall, S. a kol. (eds.): *Culture, Media, Language*. London: Hutchinson 1980.

²⁴ Stejně jako nám například ani sémiotický rozbor jednoznačně neprokáže, že způsob zobrazení ženy v reklamě je odrazem genderové diferenciacie. Na druhou stranu – řečeno s nadsázkou – na rozdíl od exaktního vyjádření typu zpravodajství trvá v průměru x minut a průměrná délka zpravodajského šotu je y minut a telefonát byl využit z-krát může nabídnout interpretaci, proč byl telefonát využit a co to mohlo znamenat.

- Hartley, John: Communication, Cultural and Media Studies. The Key Concepts. London: Routledge 2006. 262 s.
- Macek, Jakub – Škařupová, Kateřina – Kouřil, Vít: Tekutá prosperita: Český stát a LG.Philips Displays. Mediální studia, 2007, 2, č. 2, s. 151 – 194.
- Morley, David – Brunsdon, Charlotte: The Nationwide Television Studies. London: Routledge 1999. 326 s.
- Saukko, Paula: Doing Research in Cultural Studies. An Introduction to Classical and New Methodological Approaches. London: Sage 2003. 219 s.
- Titscher, Stefan a kol.: Methods of Text and Discourse Analysis. London: Sage 2007. 278 s.
- Tuchman, Gaye: Qualitative Methods in the Study of News. In: Jensen, Klaus B. – Jankowski, Nicolas W. (eds.): A Handbook of Qualitative Methodologies for Mass Communication Research. London: Routledge 1993, s. 79 – 92.
- van Dijk, Teun A. (ed.): Discourse and Communication: New Approaches to the Analysis of Mass Media Discourse and Communication. Berlin: Walter de Gruyter 1985. 367 s.
- van Dijk, Teun A.: Multidisciplinary CDA: a Plea for Diversity. In: Wodak, Ruth – Meyer, Michael (eds.): Methods of Critical Discourse Analysis. London: Sage 2006, s. 95 – 120.
- Wetherell, Margaret – Taylor, Stephanie – Yates, Simeon: Discourse as Data. A Guide for Analysis. London: Sage 2003. 338 s.
- Wodak, Ruth – Meyer, Michael (eds.): Methods of Critical Discourse Analysis. London: Sage 2006. 200 s.

Analysing TV News as a Specific Type of Cultural Discourse

Abstract

Typical approaches to TV news analysis are based on examination of information/interpretations, relating to the events which are the content of particular TV news stories. In accordance with Dahlgren's concept of TV news as a cultural discourse, this text tries to develop an analytical concept which would turn this logic round and would enable analysing of stable structures of TV news discourse, which create it independently on day-by-day varying content connected with presentation of singular daily events. The aim of this text is to briefly outline theoretical and methodological bases of this analytical approach, labelled here as structural discourse analysis, to describe its principles and place it into the frame of other alternative approaches to the discourse analysis.

Keywords

discourse – discourse analysis – structural discourse analysis – TV news analysis – discursive strategies

Mgr. Marek Lapčík, PhD.

✉ Katedra žurnalistiky
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
Wurmova 7
771 80 Olomouc
Česká republika

@ lapcik@websmart.cz